

Таким чином, вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів через засоби масової інформації здійснюється шляхом розміщення у ЗМІ коментарів експертів, результатів різноманітних досліджень, опитувань, аналітичних матеріалів, висвітленням певних подій, зокрема й у форматі «наживо» тощо. Основоположними моментами конституційно-правового регулювання здійснення такого впливу є забезпечення права людини на інформацію, права на свободу думки і слова, свободу вираження поглядів і переконань, а також унеможливлення від зловживання можливостями та потенціалом засобів масової інформації. У зв'язку з цим, наразі в Україні досить нагально постало питання щодо реального впровадження Громадського мовлення, проблематика якого повинна стати предметом подальших наукових розвідок.

УДК 343.3/.7

С.А. Кузьмін
О.В. Шамара

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ГРОМАДЯН
УКРАЇНИ ПРИ ЇХ ПЕРЕБУВАННІ ЗА КОРДОНОМ,
У КОНТЕКСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІНОЗЕМЦІВ
ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ**

У статті розглядаються теоретичні та практичні питання, пов'язані із застосуванням норм розділу XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України (злочини проти правосуддя) щодо службових осіб іноземних судових і правоохоронних органів, які вчинили такі злочини проти громадян України за її межами.

Ключові слова: спеціальний суб'єкт, злочини проти правосуддя, іноземець, особа без громадянства, службова особа, суддя, співробітник правоохоронного органу, кримінальна відповідальність іноземців, спеціальний суб'єкт злочинів проти правосуддя.

В статье рассматриваются теоретические и практические вопросы, связанные с применением норм раздела XVIII Особенной части Уголовного кодекса Украины (преступления против правосудия) относительно служебных лиц иностранных судебных и правоохранительных органов, совершивших такие преступления против граждан Украины за ее пределами.

Ключевые слова: специальный субъект, преступления против правосудия, иностранец, лицо без гражданства, должностное лицо, судья, сотрудник правоохранительных органов, уголовная ответственность иностранцев, специальный субъект преступлений против правосудия.

This paper discusses theoretical and practical issues related to the application of the rules of Section XVIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine (crimes against justice) on foreign judicial officials and law enforcement officers who have committed such crimes against the citizens of Ukraine abroad.

Key words: special subject, crimes against justice, an alien or a stateless officer, judge, law enforcement officer, criminal responsibility of foreigners special subject of crimes against the administration of justice.

Постановка проблеми. Ставши на шлях демократичного розвитку, Україна проголосила пріоритет загальнолюдських цінностей, зокрема, Конституція України встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. При цьому, громадянство України передбачає постійний і нерозривний політико-правовий зв'язок між державою та громадянином у просторі, який обумовлює наявність взаємних прав і обов'язків. Одним із основних обов'язків, що бере на себе держава стосовно особи, – є відповідний правовий захист особи–громадянина незалежно від місця його перебування.

Актуальність дослідження. Одним із важливих, проте ще недостатньо застосовуваних на практиці елементів механізму такого захисту є притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють стосовно громадян України діяння, передбачені Кримінальним кодексом України, перебуваючи при цьому за межами території України. Зокрема, Кримінальний кодекс України (далі КК України) у ст. 8 встановлює, що іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних проблем кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя займалася низка провідних вітчизняних науковців, зокрема, О.Ф. Бантишев, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.О. Глушков, Я.Ю. Кондратьєв, О.М. Костенко, М.І. Мельник, Є.Д. Скулиш, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.А. Тимошенко, М.І. Хавронюк та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас у практиці вітчизняного кримінального законодавства в контексті злочинів із спеціальними суб'єктами достатньо рідко порушується питання про притягнення до кримінальної відповідальності різних категорій службових осіб – іноземців, які скоїли за межами України злочини проти громадян України або держави Україна. При цьому, щороку близько семи мільйонів наших співгромадян виїжджають за кордон – із різною метою: відпочинку, туризму, лікування, працевлаштування тощо. Такі особи потенційно можуть стати та, на жаль, стають жертвами неправомірних або навіть і злочинних дій іноземних громадян. Непоодинокими залишаються випадки, коли іноземні правоохоронці, діючи на території своїх держав, самі скоюють злочини проти наших співгромадян, протиправно використовуючи при цьому своє службове становище та службові повноваження. Отже, досліджувана в представленій праці тематика вбачається достатньо актуальною.

Метою праці є обґрунтування на основі аналізу норм вітчизняного кримінального закону теоретичних засад, пов'язаних із підставами притягнення до кримінальної відповідальності за КК України іноземців, які, виконуючи свої службові обов'язки суддів і правоохоронців, з використанням наданих їм повноважень, скоїли злочини проти громадян України.

Викладення основного матеріалу. Загалом потрапляння наших громадян у різного роду компрометуючі ситуації перед правоохоронними органами іноземних держав на їх території створює плідне підґрунтя для практично безкарного свавілля щодо громадян України з боку представників місцевої правоохоронної і судової систем та інших службових осіб – представників органів влади держави перебування.

Особливо від такого свавілля потерпають найменш соціально захищені наші громадяни, зокрема, так звані "заробітчани", які часто змушені заради виживання своїх сімей перебувати за кордоном і напівлегально влаштуватися на роботу або жертви "торгівлі людьми", що також часто здійснюється за допомогою представників правоохоронних органів іноземних країн.

Крім того, як випливає із аналізу оперативної (контррозвідувальної) практики, досить часто різного роду компрометуючі ситуації, у тому числі й штучно створені представниками іноземних спецслужб або правоохоронних органів, плідно використовуються для втягування громадян України, осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, на підставі компрометуючих матеріалів у протиправну, зокрема розвідувально-підривну діяльність проти нашої держави. Потерпілими від таких злочинів у більшості випадків є вже не "пересічні заробітчани", а особи, які є співробітниками органів влади та управління, в ряді випадків, їх близькі родичі, потенційними жертвами таких дій також є особи, обізнані з відомостями, що складають державну таємницю. При цьому, замість "звичайних" корумпованих представників правоохоронних органів виступають співробітники національних спецслужб іноземних держав, що перебуваючи на власній території, вважають такі дії щодо наших співгромадян повністю безкарними та, більш того, бажаними для інтересів власної держави.

Дійсно, правозастосовна практика нашої держави не знає випадків, коли б за протиправні дії щодо наших співгромадян притягалися б до кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя іноземні судді, прокурори, співробітники правоохоронних органів тощо. Проте, об'єктивно, щодо наших громадян, які перебувають поза межами нашої держави, безкарно вчиняють злочини, передбачені нормами статей 371 (Завідомо незаконне затримання, привід, арешт або тримання під вартою), 372 (Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності), 373 (Примушення давати показання), 374 (Порушення права на

захист), 375 (Постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови) КК України.

Така ситуація, безумовно, є неприйнятною, особливо на фоні проголошеного Україною пріоритету загальнолюдських цінностей та її прагнення до інтеграції з країнами Євросоюзу, а також і з точки зору безпосереднього забезпечення інтересів нашої держави у сфері національної безпеки.

Універсальний та реальний принципи дії кримінального закону в просторі безпосередньо реалізуються в уже згаданий вище ст. 8 КК України і мають забезпечити захист наших співгромадян та інтересів держави від злочинних посягань [3, с. 47]. Проте, до недавнього часу наявність правових підстав для практичної реалізації зазначених принципів у контексті їх застосування до іноземців – спеціальних суб'єктів злочинів проти правосуддя не була безпосередньо прописана в кримінальному законі, хоча й була доведена на теоретичному рівні [4]. Як безумовний позитивний крок вітчизняного законодавця у напрямі забезпечення однозначності застосування необхідно оцінити внесення змін до норми ст. 18 КК України. Зокрема, в її новітній четвертій частині згаданої норми законодавець визначив, що службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [2].

Проводячи аналіз змісту поняття, співробітників правоохоронного органу необхідно розпочати з визначення поняття правоохоронного органу. Під правоохоронним органом розуміють юрисдикційну державну установу або державну юридичну особу, яка, діючи в системі органів виконавчої влади, виконує у передбаченому законом порядку правоохоронні або правозастосовні функції [5, с. 12]. Оскільки правоохоронна діяльність є різновидом державної діяльності із застосування права, спрямована на виконання правоохоронної функції [5, с. 13]. Отже, правоохоронна діяльність має такі ознаки: публічний характер діяльності (права фізичних, юридичних осіб та власне держави охороняються публічно встановленими процедурами); процедурний характер діяльності (усі процедури правоохоронного призначення є формально визначеними в законах та

підзаконних нормативно-правових актах, виданих державою на підставі та відповідно до законів); статусна ознака особи, яка уповноважена державою бути суб'єктом правоохоронної діяльності [6, с. 797]. Отже, під співробітником іноземного правоохоронного органу необхідно розуміти саме службову особу, статусна ознака якої уповноважує (зобов'язує) її бути суб'єктом правоохоронної діяльності та виконувати від імені держави (держав) відповідні правоохоронні та правозастосовні функції.

Однак, тут варто зазначити, що не можуть бути віднесені до представників правоохоронних органів їх технічні та допоміжні працівники (водії транспортних засобів, друкарки, консультанти та інші). Зазначені особи не є представниками влади, оскільки вони не наділені організаційно-розпорядчими функціями та безпосередньо не здійснюють застосування права від імені держави (держав).

Виходячи зі змісту чинного КК України, службовими особами злочинів проти правосуддя можуть бути фізичні особи – іноземці та особи без громадянства, наділені аналогічними повноваженнями своїх або третіх державах, при скоєнні ними на території цих країн, з протиправним використанням своїх повноважень, злочинів, передбачених ч. 2 ст. 372, ч. 2 ст. 373, ч. 3 ст. 374, ч. 2 ст. 375 КК України проти громадян України або інтересів України. При цьому – не виключається можливість додаткової кваліфікації таких дій іноземця (особи без громадянства) за сукупністю певного злочину проти правосуддя та іншого злочину (службового, загально-корисливого). Наприклад, у випадку, якщо суддя іноземної держави, одержавши від зацікавленої особи хабар, виносить завідомо неправосудний вирок відносно громадянина України, яким постановляє йому явно невідповідне покарання. Такі дії мають кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 або ч.3 ст. 368 КК України та ч. 2 ст. 375 КК України. Доцільно звернути увагу, що у випадку, коли має місце втручання представників національних спецслужб іноземної держави в діяльність судових органів власної держави з метою домогтися винесення щодо громадянина України або держави України завідомо неправосудного рішення, ці дії, за певних умов, можуть бути кваліфіковані за ч. 3 ст. 364 КК України (Зловживання владою або службовим становищем).

На жаль, у випадку втручання в діяльність судових органів іноземної держави або міжнародних судових органів, з аналогічною метою, представників громадських організацій, політичних партій, іноземних злочинних угруповань різної спрямованості, такі дії перебувають поза межами можливостей застосування вітчизняного кримінального закону, оскільки норми ч. 1 та ч. 2 ст. 376 КК України, що передбачають відповідальність за такі діяння, не відносяться відповідно до ст. 12 КК України [2], до категорії тяжких та особливо тяжких злочинів. Але тут варто наголосити, що у випадку, коли такі діяння вчинені іноземцями або особами

без громадянства у співучасті, зокрема і з громадянами України, то відповідно до вимог ч. 2 та 3 ст. 6 КК України [2] вони мають нести відповідальність, коли хоч один із співучасників діяв на території України або хоч одна із стадій злочину мала місце на території України, при цьому безпосередньо громадяни України підлягають кримінальній відповідальності на загальних засадах.

Для забезпечення правильної кваліфікації дій службових осіб іноземних правоохоронних і судових органів необхідно враховувати, що іноземна службова особа має діяти винятково в полі процесуального права власної держави, отже, оцінка протиправності її діянь, які мали місце відносно громадян України, має бути здійснена на підставі внутрішнього законодавства держави перебування, а не на основі законодавства України [4, с. 63].

Необхідно звернути увагу, що до спеціальних суб'єктів злочинів проти правосуддя також мають бути віднесені й особи без громадянства та іноземні громадяни третіх країн, які входять до міжнародних поліцейських та військових контингентів і діють під егідою ООН або інших міжнародних організацій.

Висновок. Підсумовуючи викладене, для вдосконалення теоретичних засад вітчизняного кримінального права, на основі аналізу норм чинного КК України, пропонується таке загальне визначення (дефініція) за кримінальним правом України службової особи – спеціального суб'єкта злочинів проти правосуддя, передбачених статтями 371, 372, 373, 374, 375 КК України, скоєних за межами України: під службовою особою слід розуміти осіб (у тому числі іноземців або осіб без громадянства), які здійснюють згідно з національним законодавством держави перебування або міжнародного законодавства процесуальне провадження у конституційних, кримінальних, адміністративних, комерційних (господарських) чи цивільних справах або справах про трудові спори проти громадян України або інтересів України, і які в порядку, встановленому національним законодавством іншої держави або міжнародним законодавством, виконують функції, ідентичні тим, що встановлюються українським законодавством для судді, присяжного засідателя, прокурора, слідчого, начальницького органу дізнання оперативно-розшукової чи адміністративної юрисдикції або дізнавача зазначених органів, а також іноземні третейські судді, судді та посадові особи міжнародних судів.

Фактично ми маємо констатувати, що режим кримінально-правової охорони громадян України, які перебувають за кордоном, на сьогодні містить достатню сукупність юридичних норм, що є підставою для притягнення до кримінальної відповідальності за законами України службових осіб судових і правоохоронних органів іноземних держав, які при виконанні своїх функцій вчинили кримінально карані діяння проти громадян України або держави Україна.

Отже, Україна, захищаючи законні права своїх громадян і власні національні інтереси, реалізуючи положення Конституції України, через можливості власних правоохоронної та судової систем як структурних елементів механізму держави має право, підстави та обов'язок невідкладно розпочати реалізацію відповідних заходів кримінально-правової охорони.

Використана література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 27 трав. 2012 р.: (Офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 216 с. (Кодекси України).
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина / О.Ф. Бантишев, С.А. Кузьмін. : ПАЛИВОДА. А. В., 2010. – 336 с. (Серія "Науково-практичний коментар").
4. Іноземець як спеціальний суб'єкт злочинів проти правосуддя за кримінальним правом України / С. Кузьмін // Вісник прокуратури. – 2009. – № 5 (95). – С. 59–63.
5. Судові та правоохоронні органи України : посіб. [для підготовки до іспитів] / О. Ф. Бантишев, С. А. Кузьмін, К. В. Колосова ; [під заг. ред. Б. В. Романика]. – [2-е вид., допов. та перероб.]. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2010. – 224 с.
6. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / В. В. Коваленко, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К. : Атака, 2011. – Т. VII. Адміністративно-правове забезпечення поліцейської діяльності. – 1120 с.

УДК 343.237

А.С. Беніцький

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ

Проведено дослідження правових положень національного, зарубіжного та міжнародного законодавства щодо причетності до злочину, а також практики їх застосування. Досліджено ознаки причетності, визначено її місце та значення в системі кримінального законодавства України. Встановлено суспільну небезпеку злочинів, що є проявом причетності. Проаналізовано особливості застосування кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за причетність до злочину. Проведено розмежування інститутів причетності до злочину та співучасті в злочині. Сформульовано дефініцію причетності до злочину.

Ключові слова: *причетність, предикатний злочин, суспільна небезпека, правосуддя, співучасть у злочині.*

Проведено исследование правовых положений национального, зарубежного и международного законодательства о причисленности к преступле-